

อีตลีสองครองลีสี่ในวิถีพุทธแบบชาวลาวในรูปแบบของการศึกษา

พระอุดมศักดิ์ ปณฺญาวโร(แก้วพันธวงศ์)

รองผู้อำนวยการ รับผิดชอบฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป. ลาว

Corresponding Author, E-mail: udomsak@gmail.com

บทนำ

มนุษย์รู้จักการศึกษา การพัฒนาการเรื่องของความรู้ และการเล่าเรียนมานานแล้วกล่าวได้ว่ามีมาตั้งยุคสมัยหิน หรือตั้งแต่ยุคแรกของยุคประวัติศาสตร์เพียงแต่ว่าในเวลานั้น การเล่าเรียนเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ในเรื่องนั้นๆโดยตรง ระบบการศึกษาที่ถ่ายทอดความรู้ให้กันอย่างเป็นระบบ เพียงแต่ไม่ได้จารึกเป็นรายลักษณ์อักษรที่เป็นทางการเช่นในปัจจุบันอย่างโรงเรียนนั้นยังไม่มีในเมื่อก่อน มาเกิดเอาทีหลังปัจจุบันมีมากในประเทศไทยและประเทศอื่นๆในโลก ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนมีความคิดประสงค์อยากจะเชื่อมโยงทางวิถีชีวิต และวัฒนธรรมทางด้านภาษากรณีในรูปแบบของการศึกษา ประวัติและความเป็นมาของการศึกษาสงฆ์ไทยและเขตภูมิภาคนี้ เหตุนี้ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นโยชน์ให้แก่ผู้อ่านไม่มากนักน้อยสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเรื่องนี้ อีกอย่างผลงานบทความที่เขียนจะออกมาดีได้ก็ต้องอาศัยท่านผู้รู้ทั้งหลายช่วยเป็นหูเป็นตาเป็นความคิดเป็นแม่แบบในขณะที่เดียวกันข้าพเจ้าไม่บังอาจ ที่จะก้าวก่ายล่วงเกินท่านอาจารย์ นักปราชญ์ และท่านผู้รู้ทั้งหลาย แต่หากท่านอาจารย์ นักปราชญ์ และท่านผู้รู้ทั้งหลายได้อ่านเห็นว่า สิ่งใดยังขาดตกบกพร่อง ไม่ถูก ไม่ควร ไม่เหมาะสมประการใด ขอโปรดแจ้งชี้แนะ และต่อเติมให้สิ่งที่ขาดหายไปนั้นสมบูรณ์ จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ประวัติและความเป็นมาของการศึกษาไทย

จากการศึกษาพบว่า การศึกษาในรูปแบบโรงเรียนของสยามประเทศนั้น เพิ่งจะเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการก็เมื่อในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นต้นมาซึ่งหลักฐานที่แน่นอนถูกต้องตามความเป็นจริงในเรื่องนี้ก็มีอยู่ไม่มากนักและเท่าที่มีอยู่ ก็เป็นแค่การสันนิษฐานเอากันเองในรุ่นหลังๆนี้เองโดยอาศัยหลักฐานแวดล้อมจากพงศาวดารหลายฉบับแต่ถึงกระนั้นก็สามารถหาคำตอบได้ว่า สถานศึกษาของไทยในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นพอที่จะแยกออกมาได้เป็น 4 แห่งด้วยกัน คือ

1. วังการศึกษาในวังนั้น ก็เป็นเรื่องของสถาบันกษัตริย์โดยตรงผู้ที่จะมีโอกาสศึกษาในสถานศึกษาในวังในวังได้ถ้าไม่ใช่พระราชโอรสก็ต้องเป็นเชื้อพระวงศ์ อันดับรองลงมา นั่นเอง ผู้ที่เป็นครูสอนก็ได้แก่พราหมณ์ปุโรหิต และพระภิกษุ ที่ใกล้ชิดพระราชวงศ์ หรือได้รับการคัดสรรมาอย่างดีวิชาความรู้ที่ได้เล่าเรียน นอกจากวิชาหนังสือแล้วถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องเป็นวิชาที่เหมาะสมสำหรับชนชั้นกษัตริย์เช่นการปกครองอย่างพระธรรมานุศาสตร์ วิชาการต่อสู้สำหรับนักรบ วิชาคาถาอาคมรวมถึงตำรับตำราพิชัยสงครามแต่ถ้าเป็นผู้หญิง ก็ต้องเรียน เรื่องการเรือนการเย็บปักถักร้อย

2. สำนักราชบัณฑิต เป็นสถานที่ศึกษาของบรรดาลูกหลานเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และบรรดาลูกหลานของขุนนางข้าราชการ ลูกหลานคหบดีวิชาที่สั่งสอนเล่าเรียนกันนั้น ก็มีทั้งด้านหนังสือภาษาไทย ขอม มอญ การเรียนตำราเฉพาะด้านในเรื่องต่างๆตามความรู้ความชำนาญของอาจารย์ในแต่ละสำนักอาจารย์ในสำนักนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพวกพราหมณ์และเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิต

3. บ้านการศึกษานั้นก็เห็นจะได้แก่การอบรมกุลบุตรกุลธิดาตามบ้านขุนนางหรือคหบดีผู้ที่มีหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาก็คงได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้อาวุโสในบ้านเป็นหลัก หรือผู้ที่มีความสามารถที่ได้เชื้อเชิญจ้มาสอนบุตรหลานแต่การเรียนภายในบ้าน ถ้าเป็นผู้เยาว์วัยก็คงสอนแค่วิชาหนังสือพออ่านออกเขียนได้ต่อจากนั้นจึงจะได้ส่งบุตรที่เป็นผู้ชายไปเรียนหนังสือที่วัดหรือสำนักราชบัณฑิตต่อไปถ้าเป็นลูกหลานที่โตหน่อยก็ต้องเล่าเรียนวิชาอาชีวะอันเป็นอาชีพหลักของครอบครัวนั้นๆอย่างเช่นครอบครัวช่างทอง ก็เรียนทำทอง ครอบครัวช่างเหล็กก็เรียนการตีเหล็กทำดาบ เป็นต้น

4. วัดแต่ที่กล่าวถึงมาทั้งหมดนี้ ก็ยังหาใช่แหล่งความรู้หลักของคนทั่วไปไม่ เพราะเป็นการเล่าเรียนเฉพาะในวงแคบๆสำหรับชนในชั้นนั้นหรือครอบครัวนั้นซึ่งสถานศึกษาที่สำคัญที่สุดและเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนอย่างแท้จริง เป็นสถานที่การเล่าเรียนหาความรู้ของชนทุกชนชั้นอย่างแท้จริง สถานที่ที่เวลานี้ก็คงหนีไม่พ้นสำนักสงฆ์ซึ่งได้พัฒนากลายมาเป็นวัดในตอนปลายสมัยสุโขทัย เหตุนี้เองลูกผู้ชายไทยในสมัยสุโขทัย และในสมัยต่อมาจึงต้องอาศัยวัดเป็นสถานที่เล่าเรียนกับพระสงฆ์องค์เจ้าเป็นหลักใหญ่

5. วิชาที่ศึกษา วิชาที่เล่าเรียนกันในวัดนั้นส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเรียนหนังสือไทย มอญและขอมรวมทั้งการอบรมสั่งสอนจริยธรรมและเล่าเรียนคัมภีร์ทางศาสนา ทั้งกุลบุตรที่บิดามารดานำมาฝากฝังเป็นศิษย์วัดสามเณรรวมทั้งภิกษุอีกด้วยการสอนก็สอนกันไปตามความสามารถและภูมิปัญญาของพระสงฆ์ในวัดนั้นๆอีกประการหนึ่งการศึกษาของกุลบุตรนั้นก็คือ การเล่าเรียนเพื่อเตรียมตัวที่จะบวชเป็นสามเณรและภิกษุตาม

ชนบประเพณีเมื่อถึงวันอันควร(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ใน "บันทึกสมาคมวรรณคดี" ปีที่ 1 เล่มที่ 5 พุทธศักราช2475)

ศึกษาอีตลีสองครองลีสี่ในวิถีพุทธแบบชาวลาว

คำว่าอีตลีสองครองลีสี่ในวิถีพุทธแบบชาวลาว ไม่พูดถึงการดำเนินวิถีชีวิตคงจะไม่ได้เพราะอีตลีสองครองลีสี่ก็เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสังคมประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว (สปป.ลาว) (Lao People's Democratic Republic) ลาวเป็นประเทศ ที่ตั้งอยู่ระหว่างกลางของเอเชียอาคเนย์ เรียกว่าแหลมอินโดจีน ซึ่งมีวัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของประชาชนชาวลาว อันเป็นความเชื่อที่ได้ปลูกฝังกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีต่อพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลายาวนาน ลาวประกอบไปด้วย 3 ชนชาติใหญ่ๆ ได้แก่ ลาวเทิง ลาวลุ่ม ลาวสูง สามกลุ่มใหญ่เหล่านี้เรียกว่าชนชาติลาว ในทางหลักการแนวทางปฏิบัติการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักความเชื่อ และศรัทธาของชาวลาวที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้น ในทางประวัติศาสตร์การนับถือพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ของจำนวนประชากรได้นับถือพุทธศาสนาอย่างสูงส่งเป็นชีวิตจิตใจ (พระปลัด เสน่ห์ (ธมมวโร):2550)ระบอบการปกครองของชาวลาวและอีสานสมัยเก่า ระบอบการปกครองบ้านเมืองอันเป็นกติกาควมุขสังคมสมัยเก่านั้น คนไทยทางภาคกลางหรือภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกมาก เพราะยึดถือจากคัมภีร์พระมนุ ธรรมศาสตร์ของสังคมชาวอินเดีย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มาจากทางด้านนี้ มักจะโน้มไปทางจิตนิยม หรือเชื่อในสิ่งที่สมมติกันขึ้น เช่น นรก,สวรรค์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไม่เคยเห็น (สวิง บุญเจิม : 2538)

ส่วนระบบการปกครองของชาวลาว และชาวอีสานสมัยเก่านั้น ยังมีอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิม ตกทอดมาจากทางเหนืออยู่มาก โดยเฉพาะอิทธิพลแบบจีนยังมักจะเน้นไปในวัตถุนิยม หรือเชื่อในสิ่งที่เคยเห็นโทษมาแล้ว เช่น บิดามารดาบรรพบุรุษ วีรบุรุษที่ล่วงลับตามเป็นผีไปแล้ว (ต่างกับผีหลอก)ได้รับการยกย่องเชิดชูมาก จนมีการเซ่นไหว้ บวงสรวงกันหลายระดับภายหลังต่อมาเมื่อสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ข้อสมมุติหรือข้อสมมุติ หรือ กุศโลบาย ต่างเหล่านั้นได้เสื่อมสมรรถภาพลง แต่ผู้ปกครองไม่ได้หาวิธีการใหม่เข้ามาทดแทน หรือไม่เชื่อแล้ว แต่เหตุผลทางด้านคุณและโทษตามหลักวิทยาศาสตร์ก็ยังเข้าไม่ถึง จึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้านกันมาก เพราะไม่เคยทราบถึงความ เป็นมา หรือเบื้องหลังของกุศโลบายทั้งหลายเหล่านั้นเลย ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี หรือแนวทางประพฤติปฏิบัติ ของคนทางภาคอีสานมีอยู่มาก มีทั้งระดับชาติระดับชุมชน

และระดับบุคคล เช่น เรื่อง (ชะร่า) ซึ่งจะหาโอกาสเหล่ารายระเอียดในโอกาสให้ทราบใน
ตอนต่อไป ตอนนี้จะพูดคำว่าฮีต หรือจารีต คองก็คือคสองหรือครรองซึ่งเป็นแนวทาง

ฮีตลีสอง

ฮีตลีสองพอจะไขความได้ว่า เป็นจารีตลีสองรายการคือประเพณีลีสอง
เดือนนั่นเอง เป็นจารีตให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกัน ทำบุญเป็น
ประจำเดือนทุกๆเดือนรอบปี ผลที่ได้รับก็คือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัด ใกล้ชิดกับ
หลักธรรมทางพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ทำให้ประชาชนในย่านใกล้เคียงรู้จักมักคุ้นสามัคคี
กันเป็นอย่างดี และมีผลทางอ้อมคือเมื่อว่างจากการงานแล้วก็มีจารีตบังคับให้ทุกคนๆ
เสียสละร่วมกันในสังคม ฮีตลีสองหรือประเพณีลีสองเดือนของชาวลาวหรือชาวอีสาน
ดังนี้

เดือนเจียง (เดือนอ้าย) เป็นบุญเข้าปริวาสกรรม เป็นพิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุ
สงฆ์ผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าพระสงฆ์ มิใช่การล้างบาปแต่เป็นการฝึกความรู้
สำนึกวินัย รู้สำนึกความผิดข้อบกพร่องของตนเอง จนมีโครงกลอน เป็นสำนวนทาง
ภาษาลาวว่า(ถึงเมื่อเดือนเจียงเข้ากลายมาแถมถ่าย ผุ่งหมู่สังฆเจ้าเตียมเข้าอยู่กรรม มัน
หากกรรมนี้ถือมาตั้งก่อน อย่าได้ละห่างเว้นเซ็นสีซ้องแล่นตาม แท้แล้ว)

เดือนยี่ บุญคุณลาน หรือ บุญกองเข้า ประชาชนส่วนมากในสมัยก่อน เมื่อข้าว
นาปลาแล้ว นิยมกันกันกระทำบุญเพื่อฉลองความสำเร็จ หลังจากที่ทำงานหนักเป็นเวลา
หลายเดือน ที่สำคัญเพื่อทำบุญอุทิศแก่พระแม่โพสพซึ่งเชื่อถือกันว่าเป็นแม่ของข้าว(พอ
แต่เดือนยี่ได้ล้าล่วงมาถึง ให้พากันหาฝืนสุคนโหมไว้ อย่าซีโลคองนี้มันลิสสูญเสียเปล่า ข้าว
และของหมุ่นั้นเสียหายเสี่ยงบ่อยัง จ้งให้ฟังเฮานี้แนวกลอนเฮาบอก อย่าเอาออกแท้เซ็น
ร้ายสิแล่นถึง เจ้าเอย)

เดือนสาม บุญข้าวจี่ และบุญมาฆบูชา เริ่มทำพิธีในตอนเช้าหลังจากจี่ข้าว
เสร็จแล้วชาวบ้านพร้อมกันนำเอาข้าวที่ตนจี่ไปถวายให้แก่พระสงฆ์ในวัด เมื่อรับศีลแล้ว
นิมนต์พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาเสร็จรับพรจนมีคำกลอนว่า “ถึงเมื่อเดือนสามแล้ว
จงพากันจี่ข้าวจี่ ไปถวายสังฆเจ้าเอาแท้หมู่บุญ กุศลยังสินาค้าตามเฮามือละคาบ หาก
ธรรมเนียมจี่มีแท้แต่นาน ให้ทำไปทุกบ้านทุกที่เอาบุญพ่อเอยคองหากเคยมีมาแต่ปาง

ปฐมพูน อย่าพากันไล่ถ่มประเพณีตั้งแต่เก่า บ้านเมืองเฮาสีเศร้างัยร้ายสิเล่นตาม”(สวิง บุญเจิม : 2538)

เดือนสี่ บุญพระเวท พึ่งเทศน์มหาชาติ ประเพณีบุญพระเวทนี้ชาวลาวโบราณ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันถือว่าเป็นบุญใหญ่ประจำชาติ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า (บุญมหาเวท) ในงานบุญนี้มักจะผู้ที่นำสิ่งของมาถวายให้พระสงฆ์ เรียกว่ากันเทศน์ถ้ามีการถวายแบบช่อมอยู่เรียกว่ากันหลอน นอกจากนั้นในเดือนนี้ก็ยังมีการทำบุญโดยหาดอกไม้มาตากไว้ด้วยเพื่อเอาไปไว้บูชาในงานบุญครั้งนี้ จนมีที่มาของคำกลอนว่า “ถึงเดือนสี่ได้ให้เก็บดอกบุบผาหามาลาดวงหอมสู่คนเก็บไว้ อย่าได้ไล่คองนี้เสียศรีสุญเปล่าหาเอาตากแดดไว้ให้ทำแท่นผู้คนแท่นตาย อย่าได้ไล่หนีเว้นแนวคองตั้งแต่เก่า ไฟทั้งหลายสิเล่นเข้าเผาบ้านสิเสื่อมสูญ ให้ฝูงชาวเฮาอย่าไล่คองตั้งแต่ก่อน มันสิหมองหมอนเศร้างเมืองบ้านวุ่นวาย”(พระอาจารย์ถนอมมโระโระโระโระโระโระ: 2006)

เดือนห้า บุญสงกรานต์ หรือบุญปีใหม่มลาว ประเพณีบุญนี้ประชาลาวส่วนมากนิยมสงกราน้ำพระพุทธรูปและผู้เฒ่าผู้แก่ที่สูงอายุเพื่อขอพรพร้อมทั้งปล่อยสัตว์สองเท้าสี่เท้าเพื่อความเป็นสิริมงคลและความผาสุก และไปเก็บดอกไม้ป่ามาบูชาพระ ในระหว่างบุญนี้ทุกคนจะหยุดงานภารกิจประจำวันโดยเฉพาะวันสำคัญดังนี้

วันสังขารลวง เป็นวันแรกของงานจะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดและตั้งไว้ ณ สถานที่อันควรแล้วพากันสงน้ำพระด้วยน้ำหอมจากนั้นก็นำมารดตัวเองและญาติ

วันสังขารเนา เป็นวันที่สองของงาน ชาวบ้านพากันทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บิดามารดา และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

วันสังขารขึ้น เป็นวันที่สามของงาน ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์สามเณรและทำการคารวะแก่บิดามารดา และคนแก่ส่งท้ายด้วยวิธีบายศรีสู่ขวัญแล้วใช้น้ำที่เหลือจากการรดน้ำให้ผู้ใหญ่นำมารดให้แก่ผู้ที่มาร่วมงาน หลังจากนั้นเป็นการวิ่งไล่สาदनน้ำใส่กันเพื่อความสนุกสนานและมีสำนวนที่ว่า “พอถึงเดือนห้าได้พวกไพร่ชาวเมือง พากันทำเครื่องทรงองค์สัพพัญญูเจ้า ทุกวัดทุกบ้านให้ทำไปอย่าห่าง ให้พากันสืบสร้างบุญไว้อย่าไล ทุกหัวที่บแผ่นหล้าให้ทำไว้ทุกคน จังที่สุขยิ่งสันทำถูกคำสอนคือฮิตคองควรถือแต่ปางปฐมพูน”

เดือนหก บุญวิสาขบูชา บุญนี้แม่นิยมกันทำเพื่อระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่ถือกันว่า ตรงกันกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า นับว่าเป็นหนึ่งในสามวันที่สำคัญในทางศาสนา และต่อเนื่องด้วยการสงฆ์พระพุทธรูปครั้งสุดท้ายก่อนที่จะเอาพระพุทธรูปขึ้นไว้ในสถานที่เหมาะสม จนมีสำนวนว่า “พอเมื่อเดือนหกแล้วให้พากันเอาน้ำวารีสงไสรดพระพุทธรูปเหนือใต้สู่กาย อย่าได้ละเบี่ยงบายปิดเป่าหายหยุดมันสิสุญเสียศรีต่ำไปเมื่อหน้า จังพากันแห่แนวครองอิตเก่า เอาบุญไปเลี้ยงไปหน้าอย่าถอย”

เดือนเจ็ด บุญบั้งไฟ บุญเลี้ยงผีหลักบ้าน ผีตามไฮ่นา ซึ่งเป็นพิธีกรรมก่อนจะมีกิจจะกรรมลงทำนา ให้ประชาชนเล่นสนุกสนานจนเหวียง ตอนแลงหรือกลางคืนมีการแข่งขันตีกลองเส็งกัน โดยเอาแต่ละบ้านมาแข่งขันกันมีการตีกลองตีคันทลินถ้าฝ่ายใดชนะจะได้รับรางวัลตามความเหมาะสม ตอนเช้ามีการจุดบั้งไฟถวายแด่นเพื่อขอฝน และถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ จนมีสำนวนที่ว่า “พอเดือนเจ็ดแล้วจังพากันบูชาราษฎ์หมู่เทพเหล่านั้นบูชาแท้สู่กาย พากันเอาใจตั้งทำตามอิตเก่านิมนต์สังฆเจ้าชำระแท้สวดมนต์ ให้เจ้าทำตามนี่คือเราบอกกล่าวจริงสิสุขอยู่สร้างสรรค์ฟ้าแก่งกัน”

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ประเพณีแม่นทำบุญถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ผ้าอาบน้ำฝน ประรูป ประทีปน้ำมันเพื่อให้พระจุดไหว้พระสวดมนต์ กลางคืนมีการเวียนเทียนดังสำนวนที่ว่า “พอเมื่อเดือนแปดได้ล้าลวงมาถึงฝูงหมู่มังโฆคุณเข้าวัสสาจำจ้อยทำตามฮอยของเจ้าพระโคดมทำก่อน บ่ทะเลอนเล็กล้างทำแท้สู่กาย แล้วจริงพากันฝ้ายหาของไปทานทอด ทำทานไปอย่าคร้านเอาไว้หมู่บุญ สิเป็นของหนุนไปสู่สรรค์เท็งฟ้าอย่าได้พาโลเลี้ยวลิมครองอิตเก่า จงให้พากันเข้าทำทานตักบาตร อย่าขาดได้ไปแท้สู่คนโอกาสนี้เผ่นให้เที่ยวชอกคั่นขุดกันขุมบุญ เอาทุนไปภายหลังเมื่อตายไปแล้ว ฝูงหมู่วิบากเว้นบ่มีว่าสิมาพาน เนาว์วิมานแสนสุขทุกข์หายบ่มาไกล”

เดือนเก้า ทำบุญห่อเข้าประดับดิน ประเพณีการทำบุญนี้จุดประสงค์เพื่ออุทิศให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วที่มีโอกาสได้รับผลบุญในวันนี้ โดยนำข้าวและอาหารหวานคาวหมากพลูบุหรี ห่อด้วยใบตองกล้วยและนำไปไว้ต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกำหนดทำในวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า ตอนเช้ามีการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์สามเณร แล้วอุทิศให้แก่ผู้ตายด้วยการยาดน้ำ(ตรวจน้ำ)ให้แก่

ผู้ตายเป็นญาติ จนมีคำกล่าวที่ว่า“พอเมื่อถึงเดือนเกล้ากลางแห่งวัสสการ ผุ่งประชาชน ชาวเมืองก่อเหล่าเตรียมตัวพร้อม พวกกันทานยังข้าวประดับดินกินก่อน ทายกทานให้เจ้า พระสงฆ์พร้อมสู่กาย ทำจิ้งชีบ่อฮ้ายถึงขอบปีมา พระราชาในเมืองก็ยอมทำแวนนี้ อิต หากมีมาแล้ววางลงให้ถือต่อ จำไว้เด้อหมู่เจ้าพ่อลุงเว้ากล่าวจา”

เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือ บุญข้าวสลากภัตร ประเพณีนี้นิยมทำกันในวัน เพ็ญเดือนสิบ เป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย เช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดิน โดยมีเวลาห่างกัน 15 วันเป็นระยะเวลาที่พวกเปรตจะต้องกับไปเมืองนรก ตามนิทานชาดก โดยผู้ที่ถวายทานเขียนชื่อของตนเองติดแปะใส่ลงในภาชนะ ที่ใส่ของทานไว้ แล้วเขียน ชื่อของตนใส่กระดาษอีก นำไปใส่ลงในบาตร เพื่อให้พระภิกษุสามเณรจับ เมื่อภิกษุ สามเณรรูปใดจับได้ ชื่อคนที่เป็นเจ้าของสลากก็จะนำเอาไปถวายพระและเณรรูปนั้น ครั้นพระเณรฉันแล้ว ก็ประชุมกันฟังเทศน์ บรรยายนิทานวัตถุต่างๆ ทั้งอาณิสยส์ สลากภัตด้วย จนมีสำนวนที่ว่า“พอถึงเดือนสิบแล้วถวายทานเททอด ผุ่งหมู่ลุงและป้า อาวอาพร้อมฝ่าหมู่คน ด้วยศรัทธามากล้นอุทิศแผ่ไพศาลให้ถึงดวงวิญญาณผุ่งหมู่เปรตเป โด่พุ่น ด้วยผลบุญโมทนาน้อมดมกันหมดฝ่ายทั้งหญิงชายใหญ่น้อย ทำบุญได้ครู่สู่คน”

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา สังฆปวารณา ประเพณีนี้ได้ปฏิบัติกันตลอดมา ชาวบ้านได้หลังไหลกันเข้าวัดเพื่อทำบุญตักบาตรไม่ว่าเด็กและผู้ใหญ่เพราะเชื่อกันว่าเป็น วันที่เทพเจ้าได้มาตรวจตราดูเมืองมนุษย์ตามที่ชาดกกล่าว และเป็นการกระทำที่ได้บุญ มากเพราะพระสงฆ์ผู้จำวัดเป็นผู้บริสุทธ์ไม่ได้ไปที่ไหน เมื่อทำบุญตักบาตรถวายสังฆทาน เสร็จบางครอบครวัก็พากันไปเที่ยวเพื่อความสนุกสนาน จากนั้นในวันต่อมาก็จะเป็น ประเพณีบุญช่วงเรือ ประจำปีมีการแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนาน จนได้ความว่า “อิต หนึ่งนั้น พอถึงเดือนสิบเอ็ดแล้วก็ป็นแนวทางปอง เป็นช่องของพระเจ้าคนเข้าแล้ว ออกมา ถึงวัสสามาแล้วสามเดือนก็เลยออก เรียกว่าออกพรรษาปวารณากล่าวไว้เฮาได้ เล่ามา ชุมชนเฮาทั่วหล้าพากันเที่ยวทำบุญ สร้างกุศลให้เป็นทุนเพื่อเฮาภายหลัง”

เดือนสิบสอง บุญกฐิน ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดหาสิบห้าค่ำ เดือนสิบ ประเพณีนี้ชาวลาว หือ ชาวอีสานเมื่อก่อนส่าล็บบุญเดือนสิบสอง ที่สำคัญ ชุมชนที่อยู่เลียบบตามริมแม่น้ำโขงก็คือมีการช่วงเรือ(แข่งเรือ) เพื่อบูชาอุสุภพญานาค 5 ตระกูลรำลึกถึงพระยาฟ้ารุ่งมหาราช ที่ได้พระไตรปิฎกมาแต่เมืองอินทปัตถนคร(เขมร)

จนมีสำนวนลาวที่ว่า“เดือนสิบสองมาฮอดแล้วลมโชนาวลัน เดือนนี้หนาวสะบันบ่อ คือแท้แต่หลัง จ้งให้ทำบุญทุกบ้านบูชาท่านนาโค แล้วลงโมนาทานขึ้นชมกันเล่น ทุกข์ ทั้งหลายหลีกเว้น หนีห่างบ่อมีพาน ของสามานย์ทั้งปวงบ่อได้มีมาใกล้ ไฟผู้ทำตามนี้ เจริญดียอดยิ่ง ทุกสิ่งมีบ่อไฮ้ทั้งเข้าหมู่ของ กรรมบ่อได้ถูกต้องลำบากในตัว โลดบ่อมีมัว หนองอย่างใดพอลี้ มีแต่สุขขิล้นครองคนสนุกยิ่ง อดให้หลังบ่อนี้เด้อเจ้าอย่าลี้ล้าย”

ครองสิบสี่

ถ้าจะดูตามลักษณะของครองสิบสี่แล้ว จะเห็นว่าเป็นการปกครองและการถวายเป็นความจงรักภักดี ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และผู้บริหารสังคมด้านศีลธรรม คือพระสงฆ์ด้วย ดังนั้น คำว่า “ครอง” ครอง สิบสี่ คือ ระเบียบกฎหมาย ข้อปฏิบัติ 14 ข้อ ของพระราชา พระสงฆ์และคนทั่วไป ซึ่งได้ถอดออกมาจากของเดิมฉบับหลวง ของหลวงพระบาง(สวิง บุญเจิม : 2538)โดยมิได้เปลี่ยนแปลงอะไรโดยจะแยกเป็นอย่างไร ดังนี้ ในที่นี้ผู้เขียนจะยกเอาแต่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเท่านั้น(ครอง) ที่ว่านั้น ได้แก่ครองสิบสี่สำหรับพระสงฆ์ และคนทั่วไป

1) ครองสิบสี่สำหรับพระสงฆ์

ข้อหนึ่ง ให้พระสังฆะเจ้าสุตรเรียน พระธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้าและรักษาศีล 227อย่าให้ศีลต่างพร้อยและศีลขาด

ข้อสอง ให้บัวละบัตร์กฐินวิหาร ปิดตาดกรวดยุ่งอย่าให้วัดเศร้างหมอง

ข้อสาม ให้ปฏิบัติจัดทำตามศรัทธาชาวบ้านที่นิมนต์ การทำบุญให้ทานบวชทดเป็นต้น

ข้อสี่ ถึงเดือนแปดให้เข้า วัสสาตลอดสามเดือน จนถึงเดือนสิบเอ็ดแหม่มคำหนึ่งไปหาเดือนสิบสองเพ็ง ให้รับผ้ากฐินรักษาผ้าครอง ฮักษาคองผ้าถึงสี่เดือน

ข้อห้า ออกพรรษาแล้ว ถูหนาวภิกษุสังฆะเจ้าเข้าปริวาสกรรมฯลฯ

ข้อหก ให้เที่ยว บินบาตร ตามบ้านน้อยบ้านใหญ่ อย่าให้ขาด

ข้อเจ็ด ให้สูตรมนต์ภาวนา ทุก คำ เข้า คั้น วัน อย่าขาด ฯลฯ

ข้อแปด เถิงวันศีลดับ ศีลเพ็งให้ประชุมกันทำอุโบสถสังฆกรรมอย่าขาด

ข้อเก้า เถิงเทศกาลปีใหม่ท่ายกไหว้ชื้ออ แหน่น้ำไปสรองพระพุทธรูปพระธาตุเจดีย์

ข้อสิบ สังกาศ ปีใหม่ พระเจ้ามหาชีวิต ไหว้พระ ให้สร่งน้ำ ให้พระราชวัง และ
บาทศรีพระสังฆเจ้า

ข้อสิบเอ็ด ศรัทธาชาวบ้านนิมนต์สิ่งใด อันบ่ผิดครองวินัยก็ให้ปฏิบัติตาม

ข้อสิบสอง เป็นสมณะให้พร้อมกันสร้างวัดวาอาฮาม พระธาตุเจดีย์

ข้อสิบสาม ให้ฮับทานของทายก หรือ สังฆะภัตร สลากภัตรเป็นต้น

ข้อสิบสี่ พระเจ้ามหาชีวิต เสนาข้าราชการ มีศรัทธานิมนต์ มาประชุมกัน ในสิม
(โบสถ์) แห่งใดแห่งหนึ่ง ในวันเดือนสิบเอ็ดเพ็ง เป็นกาละอันใหญ่อย่าได้ขัดขืน

2) ครอบสิบสี่ (กฎหมายสิบสี่ข้อสำหรับคนทั่วไป) (พระอาจารย์ถนุญเฒ่า
มะสรองพระไตรโลกวิฑาญ: 2006)

ข้อหนึ่ง เมื่อเข้ากล้า เป็นหมากแล้ว อย่าฟ้าวกินก่อน ให้เอาทำบุญให้ทานแก่ผู้มี
ศีล กินก่อน แล้วจึงค่อยกินเมื่อภายหลัง

ข้อสอง อย่าโลภกล้าย ถ่อยตาซัง อย่าจ่ายเงินแดงแปลงเงินคว้าง และอย่ากล่าว
คำหยาบช้า กล้าแข็งต่อกัน

ข้อสาม ให้พร้อมกันเฮ็ดฮั่วต้าย และกำแพงอ้อมวัดวาอารามและบ้านเมืองแห่ง
ตนแล้ว ให้ปักหอสีแจไว้บ้านและเฮือน

ข้อสี่ เมื่อจักขึ้นเฮือนนั้นให้พากันช่วยล้างตีนเสียก่อนแล้วจึงขึ้น

ข้อห้า เมื่อถึงวันศีล 7,8 ,14,15 คำ ให้สมมา(ขอขมา) ก้อนเศร้ามืดไฟ หัวขึ้น
ไต และ ประตุ ที่ตนอาศัย ชูคำคีน

ข้อหก เมื่อจักนอนให้เอาน้ำล้างตีนก่อนจึงนอน

ข้อเจ็ด ถึงวันศีลให้เอาให้เอาดอกไม้ธูปเทียน (ขอขมา)บูชาผัวแห่งตน และถึง
วันอุโบสถ ให้แต่งดอกไม้ธูปเทียนไปเคนถวายพระสังฆเจ้า

ข้อแปด ถึงวันศีลดับศีลเพ็งมานั้น ให้นิมนต์พระสังฆเจ้ามาสูตรมุงคุณเฮือนและ
ทำบุญใส่บาตรถวายทาน

ข้อเก้า เมื่อภิกษุมาบิณฑบาตนั้นอย่าให้เฟิ่นคองถ้ำ และเวลาใส่บาตรก็อย่าชุน
บาตร และยามใส่บาตรนั้นอย่าใส่เก็บกั้งฮ่ม ผ่าปกหัวอ้อมหลานหรือถือเครื่องศาสตรา
อาวุธ

ข้อสิบเมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ข้าสะเบียงต้นแล้วให้แต่งขันดอกไม้รูป เทียน และ เครื่องอัฐบริขารไปถวายทาน

ข้อสิบเอ็ด เมื่อเห็นภิกษุสังฆะเจ้ากายมาให้นั่งลงยอมมือไหว้ก่อน แล้วจึงค่อยจา ระจา

ข้อสิบสอง อย่าเหยียบย่ำเงา เจ้าพระภิกษุ ตนมีศีลบริสุทธิ์

ข้อสิบสาม อย่าเอาอาหารที่ตนกินแล้วไปทาน ให้แก่พระสังฆะเจ้า และอย่า เอาไว้ให้ผู้อื่น จะกลายเป็นบาป ได้อันใดในชาติหน้าจะมีแต่แนวบ่อตี

ข้อสิบสี่ อย่าเสพเมถุน กามคุณ ในวันศีล วันเข้าวัสสา ออกพรรษา วัน มหาสงกรานต์ ถ้าต้อเฮ็ด ได้ลูกได้หลาน ออกมาก็จะบอกยากสอนยาก

สรุป

จากการศึกษา ยี่สิบสองครองสิบสี่ในวิถีพุทธแบบชาวลาว พอที่จะสรุปได้ ความหมายสองประเด็นว่า

1. เป็นวิธีการ กิจกรรม สำหรับการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชน ผู้ปกครองผู้นำ และผู้ตาม เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. เป็นระเบียบ กติกา กฎหมาย กฎเกณฑ์ ของการอยู่ร่วมกัน กับคนจำนวนมาก และได้สะท้อนให้เห็นท่วงทำนองการดำรงชีวิต โดยยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง ในการยึดเหนี่ยว

เป็นเครื่องพิสูจน์ของความเฟื่องฟูรุ่งเรืองทางวรรณคดีของประชนของชาติอ้ายลาว แต่โบราณว่า มีอัจฉริยะ หรือเป็นเจ้าบทกลอนเพียงใด แม้แต่จารีตประเพณีอันเป็น กรอบสำคัญ ประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคล ตลอดจนกระทั่ง กติกา ในการปกครอง บ้านเมือง สำหรับชนชั้นปกครอง ประดุจธรรมนูญจารีตประเพณีของประเทศ ได้จารึก เป็นบทกลอน เพื่อที่จะให้เป็นภาษา สละสลวย แพร่หลาย จนซึมซาบเข้าถึงจิตใจของ สมาชิกในสังคมทุกคนได้งานขึ้น เป็นการปลูกฝัง ด้วยศรัทธา โดยชี้ให้เห็นถึงบาปต่อผู้ที่ ขัดขืนและกระทำความผิดให้สำนึกและเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคม

เอกสารอ้างอิง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2475). **บันทึกสมามคม วรรณคดี**. ปีที่ 1 เล่มที่ 5 พุทธศักราช2475.

พระปลัด เสน่ห์ (ธมมวโร),ดร. **พระพุทธศาสนาในลาว**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

สวิง บุญเจิม. (2538). **มรดกอีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระอาจารย์ถนุญวัฒน์มະສອນພະໄຕຣໂລກວິຖ